

Dos.Dr. Telman Nusretođlu

Hazar Üniversitesi Öğretim üyesi

Azerbaycan Cumhuriyeti 100 yaşında

<https://www.star.com.tr/acik-gorus/azerbaycan-cumhuriyeti-100-vasinda-haber-1349421/>

02.06.2018

Bugünlerde 100 yaşını kutladığımız Azerbaycan Cumhuriyeti'ni kuranlar, çilelerle dolu muhaceret hayatı yaşadı fakat milli mefkûreyi, istiklal fikrini diri tuttu. Resulzade başta olmakla çoğu da dünyaya gözlerini ülkeleri kadar sevdikleri Türkiye'de kapattı. Azerbaycan'ın tek millet iki devlet mefkûresinin ortak eseri olduğunu, Azerbaycan ve Türkiye'de yapılan '100. Yıl' kutlamaları bir daha ispat ediyor.

Bazı tarihçilerce Doğu'nun Napolyon'u addedilen, Azerbaycan Türklerinin siyasi hayatında mühim bir yere sahip Nadir Şah Afşar'ın 1747'de bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra kuzeyli güneyli Azerbaycan coğrafyasında küçük hanlıklar dönemi başlamıştır. Bu dönem Guba hâkimi Fethali Han başta olmakla farklı hanlıklarca birleşik, güçlü merkezi yapıya sahip Azerbaycan devletinin oluşturulması teşebbüsleri ortaya atılsa da maalesef birlik fikri Azerbaycan Türklerinin kalbinde ulvi bir arzu olmaktan öteye geçememiştir. Sonuçta bölge, Rus işgaline, parçalanmış siyasi görüntü içinde yakalanmıştır. 19. asır Azerbaycan Türklerinin hayatında ağır sonuçlar doğuran işgal, bölünme, Ruslaştırma, milli varlığı hedef alan etnodemografik projelerin de Rusya tarafından sahnelendiği bir dönemdir. Tarihî Türk yurdu, asırlar boyu Selçuklu, Safevi, Osmanlı gibi Türk devletleri tarafından yönetilen Revan Hanlığı'ndan Müslüman Türk nüfusun göçe zorlanarak yerlerine kitleler halinde Ermenilerin yerleştirilmesi de 1828 Türkmençay Antlaşması'yla Rus işgali tamamlandıktan sonra başlamıştır. Ta Petro döneminden Hazar havzasını ele geçirmenin planlarını yapan derin Rusya çevreleri, Kafkasya'da kalıcı olabilmek için işgal sonrası bölgenin Hıristiyanlaştırılması, burada dağınık yaşayan Ermeni grupların örgütlenmesi üzerinde düşünmüş, bu durum görünürde bölgenin Müslüman yönetimlerine sadakat sergileyen fakat "Hazar Denizi'nden Karadeniz'e büyük Ermenis-tan" hayaliyle yanıp tutuşan Ermeni gruplar için de fırsatlar sunmuştur.

Kafkasya Ruslar tarafından işgal edilirken de kilise etrafında birleşmiş dağınık Ermeni gruplar Çarlık yönetimine her türlü destek vermiş, izcilik yapmış, asırlardır beraber yaşadıkları Müslümanları sırtından hançerlemiştir. Çarlık Rusya'sının Ermeni devletini şimdiki Türkiye sınırı olan Revan Hanlığı topraklarında kurmasının da ayrıca jeostratejik anlamı vardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra bu sefer Osmanlı'nın doğu vilayetle-rinde yaşayan Ermenilerin yine Rusların safında Kafkasya'nın işgalinde üstlendikleri misyona benzer bir misyon üstlendiğini görüyoruz. Çarlık Rusya'sının Azerbaycan'ı işgalinden sonra devreye sokulan Ermeni projesinin her iki kardeş toplumun da milli varlığını hedef aldığını görüyoruz. 19. yüzyıl boyunca Azerbaycan Türkleri başta olmakla Kafkasya Müslümanlarının Rus istilâsına karşı yürüttüğü direniş de ara vermemiş, Bakü'de petrol çağı başladıktan sonra da eşit olmayan, zor müstemlekeci şartlar altında olsa bile yavaş yavaş varlık göstermeye başlayan milli burjuvazinin aktif desteğiyle aydınlanma harekâtı oluşmuştur. Daha sonra bu topraklarda Doğu'nun ilk demokratik Cumhuriyet rejimini ilan eden M. E. Resulzade, A. Ağaoğlu, Nesib bey Yusufbeyli, Üzeyir Hacıbeyov Alimerdan Bey Topçubaşov gibi aydınlar, siyaset adamları o harekâtın içinden yetişmiştir. İlginçtir ki milli diriliş ve uyanışı tetiklemek amacıyla Azerbaycan'da açılan gazete ve cemiyetlerin de esas finansmanlarından biri olan petrol milyarderi, hayırsever iş adamı Zeynelabidin Tağıyev Abdülhamit Han'a sunduğu raporunda, faaliyetlerinin esas istikametinin Kafkasya Müslümanlarının milli şuurunu canlı tutmak, onların Halife'ye olan bağlılıklarını artırmak, İstanbul ile Kafkasya arasında fitne tohumları ekmek isteyenlere karşı yayınlar yapmak olduğunu belirtiyordu. Coğrafyalar ayrı olsa da gönüller de millet de birdi. Üstelik Rus yayılmacılığı, Ermeni projesi bugün olduğu gibi Azerbaycan'ı da Anadolu'yu da aynı şekilde hedef almıştı. Esas hedefleri, ümmetin son izzetli kalesi merkezi, lokomotif olan Osmanlı'yı paramparça edip tespihin tanelerini dağıtmak, Türk İslam âlemini derin bir girdaba mahkûm etmektir. İstanbul güçlü ve diri kaldığı sürece bunu yapamazlardı.

Alem-i İslam'ın kalbi

Azerbaycan münevverleri, iş adamları da Türkiyesiz Azerbaycan'ın istiklaline kavuşamayacağını, bu bölgede Rusya karşısında varlık gösteremeyeceğini iyi biliyordu. İşte bu şuurla Azerbaycan Cumhuriyetinin bağımsızlığının da esas mimarlarından olan Balkan Savaşı sırasında daha yenice kurulan Müsavat Partisi

Kafkasya Müslümanlarına yaptığı müracaatta şöyle yazıyordu: “Dindaşlar, biliniz ve agâh olunuz ki, yegâne ümidimiz ve çare-i necatımız yalnız ve yalnız Türkiye’nin istiklal ve terakkisindedir! Trablus, Bosna- Hersek, şimdi de Balkan meselesini çıkarıp her taraftan toplar, tüfekler bombalar, hançer ve nizalarını alarak âlem-i İslâm’ın kalbine sapladılar. Onu parçalamak ve tamamile paymal etmek istiyorlar.” Balkan Savaşı sırasında milli komitelerin çağrısıyla Bakü’deki Osmanlı konsolosluğu binası önünde “Hilal-i Ahmer”e yardımda bulunmak için Azerbaycan halkı mahşeri bir kalabalık oluşturunca bundan korkuya kapılan Çarlık idaresi Osmanlı temsilciliğini kapatmıştır. Kısacası 19. asrın evvelinde ortak milli şuur ve kardeşlik duygusuyla her iki coğrafyada emperyalizme karşı destansı bir mücadele yürütülmüş, bağımsızlığın mimarı olan Azerbaycan aydınları İstanbul ile bağlarını bir an da olsun koparmamıştır. “Çırpınırdın Karadeniz” şarkısının yazarı Ahmet Cevat da dâhil Azerbaycan gönüllüleri Osmanlı saflarında savaştıklarını, Bakü’de, Gence’de kurulan Müslüman Hayriye Cemiyetlerinin Birinci Dünya Harbi sırasında nasıl samimi bir duyguyla Osmanlı’nın Doğu vilayetlerinde Rus-Ermeni kuvvetlerinin işgaline uğramış mazlum soydaşları için yardım seferberliği başlattıklarını, Kafkas Cephesi’nde esir alınan Osmanlı askerlerinin kurtuluşu, acılarının hafifletilmesi için çabaladıklarını çoğumuz bilmeyiz. Gün geldi Azerbaycan Türklerinin ettiği dualar, yaptığı bu karınca kararınca misali yardımlar en zor zamanda kurtarıcı olarak Kafkas İslam Ordusu adıyla geri döndü. Çarlık Rusya dağıldıktan sonra Azerbaycan Milli Şurası, Tiflis’te Kafkasya valiliğinin binasında toplanarak Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan etti fakat ülke tamamen Rus-Ermeni çetelerinin işgali altındaydı. 31 Mart 1918 de Bakü’de iktidarı ele geçiren Bolşevik-Taşnak çeteleri 10 binin üzerinde Müslüman Türkü katlederek şehri, Revan Hanlığı’nda yaptıkları gibi, Türklerden arındırarak bir Hıristiyan yurdu haline getirmeyi hedeflemişti. Azerbaycan’ın önemli bölgeleri olan Şamahı, Guba gibi bölgeler de düşmanın zulmü altında inlemekteydi. 28 Mayıs 1918’de Azerbaycan bağımsızlığını ilan etse de ülkenin işgalden kurtarılması, milli egemenliğin ülkenin tamamında hâkim kılınması gerekiyordu. Müstemleke rejiminde yaşadıkları için Azerbaycan Türklerinin ne ordusu ne silahı vardı. İstanbul ile irtibat halinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Türkleri, ilk iş olarak Osmanlı ordusunu yardıma çağırırdı. Ağır şartlar altında varlık mücadelesi veren Osmanlı kardeşlerini kurtarmak, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin

egemenliğini bütün ülke topraklarında tesis etmek için harekete geçti. Gence'de sokakları dolduran binlerce insan gözyaşları içinde Nuru Paşa komutasındaki o kurtarıcı ordunun geçişini izliyordu. Kafkas İslam Ordusu yerel milis güçleriyle birleşerek çetin bir muharebeyle binin üzerinde şehit vererek Azerbaycan topraklarını işgalden kurtarıp Bakü'ye girdi. Başkent kurtarılmış, şehirde ay yıldızlı bayraklar tekrar dalgalanmaya başlamıştı. Azerbaycan Cumhuriyeti Tiflis'ten, önce Gence'ye sonra da Bakü'ye gelip yerleşti ve 27 Nisan 1920 tarihinde gerçekleşen Bolşevik işgaline kadar ülkeyi yönetmeye, zor jeopolitik koşullar altında bütün kurum ve kuruluşlarıyla milli devleti oluşturmaya devam etti. Bugünlerde 100 yaşını kutladığımız Azerbaycan Cumhuriyeti'ni kuranlar, çilelerle dolu muhaceret hayatı yaşadılar fakat milli mefkûreyi, istiklal fikrini diri tuttular. M. E. Resulzade başta olmakla onların çoğu da gözlerini dünyaya kendi ülkeleri kadar sevdikleri Türkiye'de kapattı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tek millet iki devlet mefkûresinin ortak eseri olduğunu, 100 yıla ilgili en az Azerbaycan'daki kadar Türkiye'de de yapılan toplantılar, yayınlar, kutlamalar bir daha ispat ediyor. Rabbim kıyamete kadar bu birliği, kardeşliği payidar kılsın.